Sterk woordenschatond

Iedere remedial teacher weet hoe belangrijk woordenschatonderwijs is. Een rijke woordenschat en kennis van de wereld zorgen voor een perfecte basis om een kind optimaal te laten ontwikkelen. Goed woordenschatonderwijs is volop zichtbaar en hoorbaar in zowel de dagelijkse schoolpraktijk als bij remedial teaching. In dit artikel geven de auteurs acht bouwstenen voor sterk woordenschatonderwijs. Alle bouwstenen hebben als doel om de leerlingen een uitgebreide en diepgaande woordenschat te laten verwerven.

Tekst: Guyanne van der Horst en Gusta Schreiner

EEN PRAKTIJKVOORBEELD

In de klas van Reda en Bahar wordt gewerkt rondom het thema 'het dierenrijk'. Remedial teacher Simon praat ter versterking van het thema verder met hen over gewervelde dieren: zoogdieren, vogels, vissen, reptielen en amfibieën. In de klas zijn deze diergroepen besproken en er hangen woorden en overzichten op de woordmuur. Simon heeft een foto van een woordparaplu uit de klas (zie afbeelding). "We gaan vandaag meer te weten komen over reptielen en amfibieën." De leerlingen herkennen de woordparaplu en vertellen enthousiast over een informatief filmpje dat ze in de groep hebben gezien. Simon leest een korte informatietekst over reptielen hardop denkend voor. De leerlingen lezen mee. Soms vraagt hij zich iets af, of biedt hij de ruimte om de leerlingen te laten reageren. De leerlingen zoeken daarna allebei twee woorden uit te tekst die volgens hen horen bij het reptiel. Reda kiest voor koudbloedig en schubben en Bahar voor koudbloedig en eieren. Een tweede informatietekst over amfibieën verloopt hetzelfde. Tot slot maken de leerlingen samen een venndiagram van deze twee diergroepen (zie afbeelding). In een venndiagram worden overeenkomsten en verschillen tussen begrippen zichtbaar. Simon stimuleert de leerlingen om te overleggen en vraagt de leerlingen hun keuze toe te lichten. "Waarom staat koudbloedig in het midden?" Ook stimuleert hij de leerlingen om doelwoorden te gebruiken. "Ze zijn allebei koudbloedig". En: "Reptielen leven het meest op het land."

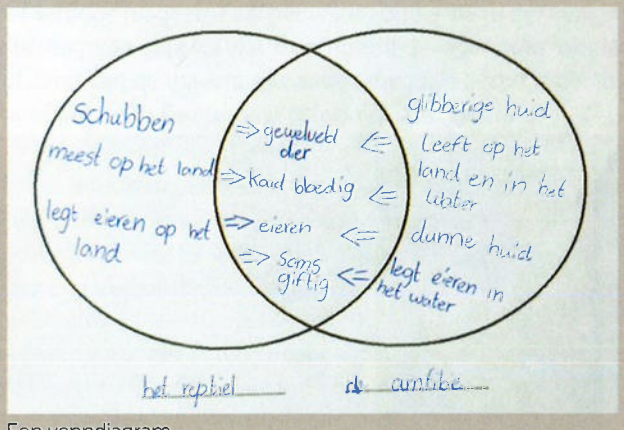

Een venndiagram

MEER LEREN OVER WOORDEN

Bij effectief woordenschatonderwijs gaat het niet alleen om het aantal woorden, maar vooral om de betekenissen die achter de woorden zitten: de kennispakketjes achter de concepten. De leerlingen van Simon leren meer over de woorden. Simon praat met ze door over de dieren en zij koppelen nieuwe woorden en begrippen zoals 'koudbloedig', 'giftig' , 'de leefomgeving' aan hun bestaande kennis. Wanneer leerlingen veel woorden ontmoeten in een rijke context, erover mogen nadenken en er gesprekken over mogen voeren, leren ze meer óver woorden en de relaties tússen woorden. Maar met welke bouwstenen versterk je nu het woordenschatonderwijs het beste? Wij lichten er hieronder acht uit.

Bouwsteen 1: pak het thematisch aan

Thema's en themawoorden in de groep zijn met elkaar verbonden. Hierdoor kunnen woorden en begrippen in samenhang worden aangeboden en worden ingebed in een netwerk. Simon heeft gekozen om te lezen en praten over de gewervelde dieren en om dieper in te gaan op de reptielen en amfibieën. Hij versterkt het netwerk van de leerlingen met onder andere 'koudbloedig', 'de huid' en 'de schubben'. Als de remedial teaching thematisch aansluit bij de groep dan hebben woorden en begrippen de kans om vaker gehoord en gebruikt te worden. Het aanbod bestaat uit activiteiten met een mogelijkheid tot onderzoek, bijvoorbeeld door de leerlingen zelf iets op te laten zoeken. De rt'er zorgt voor diversiteit van teksten, zoals Simon in zijn les gebruikmaakte van informatieve teksten. Ook materialen en spelletjes kunnen worden ingezet. Hierbij is er ruimte om in gesprek te gaan met de leerlingen. De interesse van de leerling en het woordleerplezier worden hierdoor versterkt.

Bouwsteen 2: geef de leerling een eigen woordenmuur

Een woordmuur over de thema's helpt de leerlingen. Het verbindt de rt-les met de groepslessen. Dit kan worden versterkt door de woordmuur van de groep te fotograferen en die foto bijvoorbeeld in een A4-showtasje te stoppen en te gebruiken bij de rt-les. De leerlingen kunnen hierop spieken als ze het even niet meer weten. Ook een thematafel of -hoek met concrete themamaterialen, waar (jongere) leerlingen mee kunnen spelen en handelen, zorgt voor versterking en verbinding. Zo is de aansluiting voor de leerlingen heel herkenbaar.

erwijs in 8 bouwstenen

Bouwsteen 3: activeer voorkennis

Met de kennis over de werking van het brein weten we dat het belangrijk is om voorkennis op te halen, woorden te clusteren en te herhalen. Het helpt leerlingen om bestaande netwerkjes van woorden in het lange termijngeheugen te activeren en deze te verbinden aan nieuwe kennis, woorden en begrippen. Ter ondersteuning worden de grafische modellen zoals een woordparaplu, woordkast, venndiagram en matrix ingezet. Simon heeft hiervoor gebruikgemaakt van de woordparaplu.

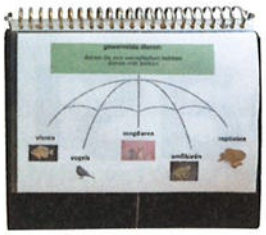

woordparaplu

Bouwsteen 4: versterk het gesprek

Versterk het gesprek met diverse middelen en teksten. Bij langer en dieper doorpraten over een thema worden diverse teksten en middelen ingezet, zoals audio- en beeldmateriaal. Teksten en boekentaal zijn rijker aan woordenschat dan mondelinge taal. Verschillende tekstsoorten (informatieteksten, verhalende teksten) bieden volop kans om in gesprek te gaan en verbanden te leggen. Deze middelen helpen de doelwoorden steeds weer onder de aandacht te brengen en de wereldkennis te verdiepen.

Bouwsteen 5: zet denkgesprekken in

Het langer doorpraten in een denkgesprek stimuleert de leerlingen tot verdieping en verfijning van hun gedachten. Hierbij wordt gebruikgemaakt van denkstimulerende vragen waarbij vaardigheden als het leggen van verbanden, oorzaak-gevolg, overeenkomsten, verschillen en redeneren, aan de orde komen. Simon gaf bij elke tekst de opdracht om twee woorden te selecteren en deze keuze te onderbouwen. De leerlingen werden op die manier uitgedaagd om doelwoorden te gebruiken. Bij complexere activiteiten voor de leerling neemt de rt'er hen stap voor stap mee. Daarbij wordt onder andere gebruikgemaakt van de 'hardop denkend voordoen'-aanpak (modellen).

Bouwsteen 6: gebruik academische woorden

Regelmatig gebruik van academische woorden in het taalgebruik van de volwassene versterkt het taalaanbod. Het is belangrijk om dit mee te nemen bij de keuze van de woordenschatwoorden. Door woorden als 'gewervelde dieren', 'de leefomgeving 'en 'koudbloedig zijn' toe te voegen, verrijkt Simon het thema. Op de academische woorden liften andere woorden zoals 'het reptiel', 'de hagedis', 'de huid' mee.

Bouwsteen 7: geef schooltaalwoorden een centrale plek

Schooltaalwoorden zijn vaak lastig om te visualiseren op een woordmuur en kunnen daardoor vergeten worden, terwijl ze erg belangrijk zijn. Simon gebruikt begrippen als 'behalve', 'de indeling' en 'zodat'. Veel schooltaalwoorden geven ordeningen aan zoals verbanden, oorzaak-gevolg en opeenvolging. Juist hierdoor zijn deze woorden cruciaal voor de leerlingen om succesvol op school te zijn. Door een structurele aanpak, zoals een selectie schooltaalwoorden die centraal staat per thema of les, kunnen deze goed worden meegenomen in het thematische aanbod.

Bouwsteen 8: pas woordleerstrategieën toe

De rt'er helpt de leerling bij het leren toepassen van woordleerstrategieën. Wanneer Simon het woord 'koudbloedig' tegenkomt, doet hij hardop denkend voor hoe hij door het woord in twee woorden te splitsen, de betekenis ontdekt. Wanneer leerlingen leren om met behulp van woordleerstrategieën zelf de betekenis van woorden te achterhalen, vergroot dit de kans op het beter begrijpen van teksten en het spontaan nieuwe woorden leren. Daarnaast versterkt het de zelfstandigheid van de leerling.

DIEPERE WOORDBETEKENIS

Alle beschreven bouwstenen dragen bij aan het versterken van het woordenschatonderwijs. De woorden worden in samenhang aangeboden en er is ruimte voor diepere woordbetekenis door onder andere het inzetten van denkstimulerende vragen. Op deze manier weten Simons taalzwakke leerlingen plots heel veel over bijvoorbeeld reptielen. Natuurlijk leent elk ander thema hier zich ook voor!

Correspondentieadres: g.schreiner@cedgroep.nl

Guyanne van der Horst is werkzaam als onderwijsadviseur en specialist taal/lezen bij de CED-Groep. Daarnaast is zij bestuurder bij Stichting Lezen Oké!

Gusta Schreiner is werkzaam als onderwijsadviseur en trainer taal/lezen en het Jonge kind bij de CED-Groep. Daarnaast werkt zij als ontwikkelaar mee aan Nieuwsbegrip.

LITERATUUR

- Cervetti, G.N., Wright, T. S., & Hwang, H. (2016). *Conceptual coherence, comprehension, and vocabulary acquisition: A Knowledge Effect?* Reading and Writing: An interdisciplinary Journal
- Schreiner, G., & van de Kreeke - Alfrink, N. (2018). *Even verder denken* (1ste editie). Rotterdam: CED Groep.
- Taalman, H. (2013). *De effectiviteit van woordenschatinterventies in de kleuterklas*. In J. De Meyere, B. De Fraine, R. Frans, k. Van de Keere (Eds), P-reviews: praktijkgerichte vakdidactische reviews van onderzoek. Leuen: P-reviews editorial board.